

УДК 373.3(09)

РОЗВИТОК ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: ВІД "ШКОЛИ РАДОСТІ" ДО ДЕГРАДАЦІЇ**Мазур Л. О., Повторева С. М.**

Стаття присвячена аналізу стану сучасної української освіти. Автори вважають, що деградація її зумовлена засиллям у вітчизняній школі технократизму, суто інструментальних підходів до дитини, починаючи з початкової школи. Саме з цією тенденцією вони і пов'язують зникнення з неї специфічної духовної атмосфери, яка сприяє розвитку і зростанню особистості учня.

Автори застерігають вчителів не захоплюватися "інноваціями", "трансформаціями", модернізаціями, реформаціями і "революціями", особливо у початковій школі, де закладається фундамент людської особистості. Автори переконані, що розмови про революційні зміни в українській освіті недоречні і їй небезпечні. В початковій школі дитина має пройти повні курси любові, добра і краси. Школа має також виробити у неї стійкий соціальний імунітет проти різноманітних революцій і потрясінь.

Ключові слова: вчитель, модернізація, освіта, педагогіка, початкова освіта, система національної освіти, філософія, учень.

Стаття посвящена аналізу состояния современного украинского образования. Авторы считают, что деградация его обусловлена засильем в отечественной школе технократизма, чисто инструментальных подходов к ребенку, начиная с начальной школы. Именно с этой тенденцией они и связывают исчезновение из него специфической духовной атмосферы, которая способствует развитию и росту личности ученика.

Авторы предупреждают учителей не увлекаться "инновациями", "трансформациями", модернизациями, реформациями и "революциями", особенно в начальной школе, где закладывается фундамент человеческой личности. Авторы убеждены, что разговоры о революционных изменениях в украинском образовании неуместны и опасны. В начальной школе ребенок должен пройти полные курсы любви, добра и красоты. Школа должна также выработать у него устойчивый социальный иммунитет против различных революций и потрясений.

Ключевые слова: учитель, модернизация, образование, педагогика, начальное образование, система национального образования, философия, ученик.

The article is devoted to the analysis of modern Ukrainian education. The authors considered this degradation should be connected with the domination of technocrats and instrumental approaches towards the child in Ukrainian school practice. In his opinion the result of this tendency is the disappearance of specific spiritual atmosphere which promotes the development of individuality.

The authors warn the teachers do not use many "innovations", "transformations", "modernization", "reformations" and "revolutions", especially in the elementary school in which lay the fundament of personality. The pedagogies must give the example of intelligence and responsible behaviour. The authors convince that the talking about the revolution changes in the Ukrainian education is pointless and dangerous. In the elementary school the child must put the fool course of love, kindness and beauty. The school must to produce in the pupils the strong social immunity against different revolutions and chock.

In the article is accenting, that the realization of foreign innovations in the Ukrainian schools bring to very negative results. Rich Ukrainian traditions were illuminating from the national educational contexts. The often alteration of leadership leads to the change for the worse in the education. Each new chief of department want to do the grate innovations in the education field. After such rotation are lusting the traditions in the education. The results of this situation are chaos, discontent of people and degradation of the system of preparation and upbringing of youth in Ukraine.

Key words: education, elementary school, modernization, pedagogic, pupil, philosophy, teacher.

Оскільки науково-педагогічними колами поставлена в даній статті проблема, власне, й була створена, очікувати, що вона буде критично переосмислена, не варто. Тому й про міру розробки даної теми судити важко. Побіжно до її постановки долучились Ігор Серебряков, Марк Сікорський, Оксана Онищенко. Єдина ж спроба одним з авторів даної статті поставити її на науково-практичній конференції у м. Рівному, яка відбулася у березні 2016 року, була без будь-якої мотивації грубо обірвана.

Стало доброю традицією кожні рік-півтора змінювати владу у українській освіті. Така ротація є чи не найкращим засобом імітації в ній хоч якихось змін. Дарма, що відбуваються вони у напрямку від поганого до ще гіршого, але тут, очевидно, важливим є "сам процес". Вони дають можливість, *по-перше*, керівництву уряду випустити пару з "котла невдоволення" "народних мас" рівнем освіти, і зокрема зростанням захворюваності, а *по-друге* – новоспеченому очільнику міністерства освіти відчувати свою вагомість і незамінність, реалізувати свою особливу місію саме у цю історичну мить. Маючи побоювання, що накеруватися вволю йому не дадуть, він і намагається якось про себе заявити, щось прокричати, а щоби на все життя запам'ятатися освітянам – встигнути провести у підвладній галузі з десятком реформ, а, якщо поталанить, то й пару-трійку глобальних революцій. Скільки років вже минуло, а вчителі ще й досі згадують перехід на 12-бальну систему оцінювання успішності учнів. Це ж який був прорив! Який якісний стрибок у розвитку вітчизняної освіти! Скільки дисертацій було на цю тему захищено!.. І на всій цій шкалі всі оцінки повинні бути винятково позитивними! До честі революцій освітніх слід сказати, що, на відміну від соціальних, вони не ламають все "до основанья" і в їх проведенні спостерігається навіть певна спадковість. Так, на революційному гаслі "Дайош дванадцятирічну освіту!" зробив собі ім'я не один міністр. Вирішила рухатися з ним "в революції далі" й міністр нинішня. Як і її попередник, обіцяє здійснити "великий перехід" до 2017 року. Очевидно, щоби приурочити його до 100-річного ювілею "Великої Жовтневої". Зважаючи на те, що ще не зі всіх голів наших співвітчизників вивітрився революційний чад столітньої давності, слід очікувати, що й революціонери нинішні не залишаться непоміченими. Вони увійдуть в історію і запам'ятаються всім наступним поколінням вчителів і учнів суворим засекречуванням оцінок, заборонаю червоної ручки, і навпаки – дозволом дітям писати олівцем, а вчителям – наводити цю їх писанину ручкою. Ну, звичайно ж, не червоною! (Дивна реакція на червоне, копир же – революційний!)

З такими "інноваціями" не соромно вийти й на світову арену, але суто з патріотичних міркувань, вищий командний склад Міністерства освіти, очевидно, вирішив цими кардинальними змінами спочатку вволю "насмішити курей" у своїй власній країні.

Значно серйознішою і, на жаль, не менш сумною, виглядає замір з інтеграцією на початковій ланці школи елементів знання: щоб не було більше ніякого поділу на предмети, планується давати дітям суцільну інформаційну "кашу". Так, мовляв, дрібним дітям буде легше знання ковтати! Те, що в результаті такого "брейн-рингу" революція може відбутися у кожній окремо взятій дитячій голові, нікого особливо не бентежить.

Зовсім не збираючись у цій "благородній" справі комусь заважати, ми мусимо звернути увагу на явища, які не можна характеризувати інакше, як "контрреволюція" – на спроби деяких консерваторів і традиціоналістів міністерські ініціативи тишком саботувати. Маємо на увазі передусім намагання окремих груп "опортуністів" і "ревізіоністів усіх мастей" переглянути програми початкової школи з метою інформаційний прес на дитячі голови послабити. На сьогодні ці програми є чи не найбільш насичені в світі, і керівникам освіти є чим пишатися. Але деякі "гуманісти", що явно не доганяють "революційної доцільності", хочуть "за будь-яку ціну" їх розвантажити і від особливо одіозної педагогічної параної почистити.

Оскільки ці зазіхання на пріоритети міністерства у проведенні освітньої політики цілковито йдуть врозріз з подальшою модернізацією початкової ланки школи, то ми хочемо акцентувати увагу на пошуку можливих виходів із цієї, прямо скажемо, патової ситуації. Адже у таборі "контрреволюціонерів" дедалі частіше почали "світитися" батьки дітей, над якими здійснюється наймасштабніший в світі експеримент з гіпотезою: скільки знання може засвоїти дитина, поки у неї "не поїде дах".

Знову ж таки, не плекаючи якоїсь надії експеримент цей зупинити, хочемо лише додати, що не меншу, якщо не більшу небезпеку для дитини у молодшому шкільному

віці становить і її фізична деградація. Та, що згодом бумерангом б'є по її інтелектуальних здібностях і розвитку моральних якостей. Суть у тому, що потужний тиск на психіку і перманентний стрес від страху чогось недовчити, отримати погану оцінку (навіть якщо вона буде "засекреченою!") здійснюють руйнівну дію на тілесність дітей.

Помічаючи, як під впливом технічного інтелекту на очах буквально згасають їх діти, батьки почали кричати "SOS!" І хоч комусь здається, що це "голос волаючого в пустелі", освітнім чиновникам вони щораз більше дошкуляють і їм з кожним роком все важче стає його відверто ігнорувати. Ситуація для них ускладнюється у зв'язку з тим, що, не зовсім обдуманно, а можливо, зовсім не думаючи, вони задекларували західний вектор розвитку вітчизняної школи, а там (особливо за Океаном!), як на зло, слово батьків виявляється вирішальним. За все треба платити! Хотіли "як краще", мріяли, буцімто у пошуках "передового досвіду" бодай по країнах Євросоюзу вволю покататися, а тут – на тобі! – їх змушують прислухатися до їх постанов і інструкцій, дотримуватися якихось-там стандартів! Інакше кажучи, як всередині країни, так і за кордоном, всі стали "надто мудрими", обклали бюрократів від освіти різного роду вимогами і не дають спокійно жити.

Насправді ж, це не відповідає дійсності. Незважаючи на те, що вони завбачливо "вирубали" зі шкільних навчальних планів предмет "Етики", не лише вчителі, а й прості громадяни України настільки переросли їх в моральному вимірі, що готові заплатити будь-яку ціну за те, щоби саме так вони і жили, сиділи собі тихо по кабінетах і не чіпали освіту, не лізли у цю, святу для кожної порядної людини, сферу зі своїми дурнуватими експериментами й ініціативами. Однак суть проблеми так званого "управління освітою" в тому й полягає, що своє існування ця публіка намагається виправдати. За будь-яку ціну! Навіть якщо ціною буде життя і здоров'я дитини. Тому й не сприймають вони вітчизняних педагогів, у яких ці цінності виявляються на першому місці. І, зокрема, Сухомлинського з його "школою радості", яка, власне, у початкових класах передбачала навчання дітей в умовах волі.

Однак не лише для освітніх, а й для будь-яких чиновників це останнє слово є колосальним негативним подразником. Тобто не в сенсі власного самоствердження, а якихось забанок "об'єктів управління". Щоби ці останні ніколи не захотіли уявити себе суб'єктами, тобто не відстоювали свого права на прийняття самостійних рішень, вони й проміняли вітчизняну "педагогіку серця" на так звану "освітню технологію" – зарегульовану і стандартизовану систему освіти, яка продукувала б мислячу за шаблоном, а ще краще взагалі не мислячу, але абсолютно керовану і контрольовану в поведінці особистість. Цей посттоталітарний синдром на диво міцно прижився на початковій ланці нашої освіти. Брак моральної культури не дозволяє її керівникам найвищого рангу поширити уявлення про "ідеальну людину" як про максимально пристосованого робота на самих себе. Тому вони намагаються робити у цьому пункті для себе винятки. Відтак, навіть свої власні розпорядження виконувати вони не поспішають. Особливо ті, в яких є хоч краплина здорового глузду. Так було, до прикладу, зі спробою міністра-соціаліста заборонити вступні іспити до першого класу (наказ МОН від 5 травня 2005 року); з миттєвим прозрінням і "вічним забуттям" стосовно стану здоров'я учнівської молоді [1], коли, сказавши "А" (констатація поганого стану здоров'я), не сказали "Б" (що ж треба зробити з метою його захисту). Те ж саме намічається і зі знаменитим розвантаженням програм, коли, "прокукурікавши: "Аврал!" з приводу їх інформаційної перенасиченості, ніяк не можуть визначитися стосовно того, як їх від "академічного рівня" почистити. Шкода праці, адже стільки інтелектуальних сил було витрачено для їх нарощування! А тут всі амбітні плани про світові рейтинги летять шкереберть заради здоров'я "якоїсь дитини"! Що ж то за революція, якщо з кожним панькатися?!

У цьому останньому пункті цілі Міністерства освіти діаметрально розходяться і з засобами їх досягнення. З одного боку, хочеться з "успіхами" захмарних навантажень бути попереду цілої планети, а з іншого – в ім'я "абстрактного гуманізму" (в стилі Василя Сухомлинського!) експерименти на дітях треба припинити?! Як, особливо не напружуючи мисленнєві центри, цю дилему розв'язати? Вихід тут може бути лише один: припинивши ігри в демократію, "трепетну лань" освіти хочеться "запрягти і поганяти".

А тим часом освіта належить до таких сфер людської діяльності, яка не лише не любить, щоби її шарпали, а й взагалі чіпали. Навіть з найкращими намірами, скажімо, щоби, тримаючи "на дієті", її штучно омолоджували. На руйнацію освіти "з

найкращими намірами її модернізації" звертав увагу ще Фрідріх Ніцше. І навіть популярно пояснив, яку небезпеку таке "оновлення" криє для нації. "Нас повинно цікавити майбутнє цих німецьких закладів, тобто майбутнє німецької народної школи, німецької реальної школи, німецької гімназії, німецького університету... Вони ж не навішані на нас зовні, як якась одежа, а, будучи живими пам'ятниками видатних культурних рухів, поєднують нас з минулим народом і є у сутнісних рисах таким святим і високодостойним спадком, що я можу говорити про майбутнє наших освітніх закладів лише у сенсі якомога більшого наближення до ідеального духа, з якого вони народилися. При цьому для мене безсумнівно, що численні зміни, які наш час дозволив собі над ними проробити, щоби зробити їх "сучасними", здебільшого є лише викривленнями і відхиленнями від самопочаткової величної тенденції їх заснування" [3, с. 67].

Якщо хтось думає, що за потенціалом духовності сьогоденні українські навчальні заклади є значно вищими за німецькі навіть двохсотлітньої давності, що українці постійно знаходилися у набагато кращій "спортивній формі", ніж німці, що школа наша значно краще матеріально забезпечена, а вчителі – значно краще оплачувались і оплачуються, то він жорстоко помиляється. Парадокс, однак, полягає в тому, що при значно кращому матеріальному забезпеченні німецька вчителька живе собі тихо-мирно і навчає дітей за поміркованими програмами, а українка – при систематичному недоїданні і фактично несумісній з життям структурі харчування – перевертає школу і за допомогою "ажурної пилки" норовить повиймати зі своїх учнів мізки або, за допомогою "преса", їх повичавлювати. А що ще буде, адже нова керівницка освіти України зобов'язалася побудувати цілу "нову українську школу", треба розуміти, абсолютно позбавлену "родимих плям" школи попередньої – підлабузництва, корупції, виживання кращих тощо. І хай ніхто не засумнівається у реалізації цих планів, бо передбачається, що під вантаж проблем, який звалився на тендітні жіночі плечі, всі співробітники не лише міністерства, а й НАН України підставлять свої. Та, зрештою, й усе вчительство, яке президент академії вже кілька десятиліть поспіль підштовхує до ще більш рішучих дій [2], осторонь не залишиться.

Здавалось би, варто тільки порадіти за міністра освіти, якій висвітилися нові горизонти розвитку. Однак вже при перших спробах без рожевих окулярів їх осягнути, виявляється, що все це вже було. Так! З цього починалася вільна і незалежна українська освіта! Все те саме. І якщо б ми могли повернутися на два з половиною десятиліття назад, то почули б ті ж самі гасла: "Геть рутину педагогічної праці!", "Всі на барикади освітньої революції!", "Ламай стереотипи класичної освіти!", "Дайош модерн і супермодерн!" – Все до болю знайоме і рідне. Здається, це було тільки вчора. Але відтоді минуло вже чверть століття. Тому, мабуть, першим у порядку денному мало б стояти питання: на що ці роки були витрачені? А похідним від нього було б: чи варто продовжувати "молодитися", якщо національна школа лежить в руїні, а вчительство до такої міри деградувало морально, що батьки не знають, кому своє "чадо" довірити. Та чому тільки морально! Чи набагато краще воно виглядає фізично, чи часто можна сьогодні бачити, як по школі ходить "без охорони" не лише уособлення всіх чеснот – любові і добра, правди і віри, совісті і честі, гордості і гідності, гідності національної і особистої тощо, – а й вершина фізичної досконалості, "неземне створіння", "ангел во плоті"? Цим сьогодні, напевно, не зможе похвалитися навіть школа "Леді", що знаходиться у Боярці і покликана прищепити своїм ученицям ці найкращі якості. Тому доречно поставити вчителям питання, яке апостол Павло поставив коринтянам: "Подивіться ж бо, браття, ті, що є покликаними: чи багато серед вас мудрих за тілом, чи багато сильних, чи багато шляхетних?" (1 Кор. 1:26).

Питання, що називається, "на засипку першокласнику", і єдине, що у ньому варто було б поміняти, – це адресата: братів на сестер, бо чоловіків у школі нашої вже майже не залишилось. І це ще один штрих до її спотвореного портрета, реальний доказ її деградації, бо скільки існує писана історія, "школа на чолі з мудрецем завжди була необхідною формою організації науки" [5, с. 127]. Можна було б заперечити, що М. Шелер, мовляв, мав на увазі школу філософську. Але, оскільки вищим призначенням її завжди вважалось навчити дитину мудро жити, то іншої й бути не могло. Виродження її однозначно пов'язувалось з намаганням філософію з неї прибрати, а її саму – остаточно "осучаснити". Тепер ще й, як бачимо, – фемінізувати. І все ж, навіть якщо нема сьогодні в Україні мудрого чоловіка, мужчини, щоб її очолити, то хто у тому

винен, як не вона сама. Адже формувати школа повинна не лише леді, а й джентльмена – людину гідну і порядну, ту, що вміє благородно діяти і поважати особистість іншого. Починаючи з першого класу!

Зрештою, хай би це робили й жінки. Їм же ніхто не забороняє бути благородними і мудрими! Однак, "як свідчить та ж історія", саме вони через надмірну емоційність і "мудру" гендерну політику Міністерства освіти, помінявшись з чоловіками місцями у соціальній ієрархії, власне, й почали випробовувати школу на міцність, а учнів – на спритність: хто вчасно сплигне з "освітнього конвеєра", той виживе. Що з цього вийшло, ми вже бачимо. Принаймні, хто має очі, той бачить. Тут не потрібне якесь особливе "третє око", "око Шіви", навіть оком не озброєним видно: надто темпераментні вчительки не залишили від школи у класичному її розумінні каменя на камені. Ті ж, під "мудрим" керівництвом яких це було зроблено, з притаманною їм наївністю, що межує з нахабністю, й питають: "Що робити?" Вони, мабуть, будуть дуже здивовані, коли почують у відповідь: "Нічого". Тепер вже робити не треба нічого. "Справу зроблено", чорну справу руйнування національної освіти успішно виконано. Треба, зрештою, заспокоїтися і почати жити, жити, як люди, і збирати сили на її відбудову. А на разі – дихати глибше і заспокоїти своє розтривожене серце. "Заспокоєння – ось чого ми сьогодні потребуємо. Нема ясності у нашій свідомості, нема природності у русі нашого почуття, нема простоти у нашому відношенні до дійсності. Ми збуджені і стривожені – і це збудження, ця тривога відбивається на конвульсивності наших дій і обертається безладдям думок. Подальший розвиток за такого стану справ може піднятися на велику висоту, але він за таких умов ніколи не буде розвитком нормальним, здоровим" [4, с. 233].

Слова ці були сказані сто років тому і ніби спеціально призначались керівникам освіти. Однак звучать сьогодні ще більш актуально, ніж тоді, бо ніхто їх не чув. Ще б пак! Як і будь-яке інше начальство, освітнє до цього не надається. Воно призначене для того, щоби слухали його. І неухильно виконували все, що спаде йому на думку, навіть якщо то будуть відверті нісенітниці.

"Філософія взагалі" з цим не погоджується, тому була у школі заборонена, філософія серця – вимагає спокою розуму і застосування його з користю, тому її й підмінили "здоровим прагматизмом", який породив у школі "bellum omnium contra omnes" серед учнів і професійну гризню серед учителів. Відповідно й нормальні методики, які на них ґрунтувалися, освітні чиновники, як Ісав первородство, проміняли на "сочевичну юшку" педагогічної технології. Як це не образливо для великої європейської країни, вона ознаменувалась "розкиданням каміння", і не де-небудь, а у сфері освіти, яка вимагає особливо обережного ставлення, а від вчителів – смиренномудрія, бо радить "применшитися" і "бути, як діти" (Мт. 18: 3–4).

Проти неї ми й хотіли застерегти у своїй статті. Не поділяючи загальний браурний тон заяв міністерських чиновників, які, намагаючись новій своїй шефіні догодити, будуть шити їй шати голої королеви, ми спробуємо опустити їх всіх на грішну землю. Не пропонуючи нічого "революційного" і "сенсаційного", ми хотіли би попередити вчителів проти сліпого захоплення "новаціями" та "інноваціями", "трансформаціями" та модернізаціями, реформаціями і революціями. Особливо у початковій школі, в якій закладається фундамент людської особистості. Щоби її не розшарпати і не деформувати її психічний хребет, вчитель повинен подати дітям приклад спокою розуму і вваженої поведінки. Поділяючи думку, що будь-яка революція є не чим іншим, як "колективним божевіллям", вважали і вважаємо, що розмови про неї у сфері освіти є не просто непристойними чи недоречними, а й небезпечними. Бо якщо людину, що рветься на барикади з метою змінити владу, ще можна якось остепенити або дочекатися, поки вона, добившись свого, заспокоїться сама, то тій, у якої революція відбулася в голові, допомогти вже не можна нічим. Будь-які інші революції в таких головах, власне, й зароджуються. Тому й лікування від них треба починати з початкової школи, в якій учні мали би пройти повні курси любові, добра і краси. Школа, будучи передусім призначеною для того, щоби привести дитину, якщо не до внутрішньої гармонії, то бодай до тям, повинна також виробити у неї стійкий соціальний імунітет проти будь-яких революцій і потрясінь у дорослому житті.

Література

1. Кроки Міністерства освіти і науки України на шляху збереження і зміцнення здоров'я молоді // Освіта України. – 2006. – 12 травня.
2. Нагірна А. Василь Кремень: "Майбутнє за індивідами, які активно мислять, які зуміють умонтуватися в системи штучного Розуму" / А. Нагірна // Дзеркало тижня. – 2007. – 23–30 червня.
3. Ницше Ф. О будущности наших образовательных учреждений / Ф. Ницше // Ницше Ф. Философская проза. Стихотворения. – Минск, 2000.
4. Розанов В. В. О Гоголе / В. В. Розанов // Несовместимые контрасты жития. – М., 1990.
5. Scheler M. Die Wissenschaftsformen und die Gesellschaft / M. Scheler. – Leipzig, 1926.